

Otázka: Politické doktríny a ideologie

Předmět: Základy společenských věd

Přidal(a): Dominic Holeman

Doktrína: doslovně učení, nauka; systematický soubor názorů na určitý problém.

Ideologie: soustava idejí, teorií a názorů; jde o ucelený a obecný výklad člověka, ze kterého má vycházet politický program.

Porovnání: **ideologie** je soubor základních, obecných tezí (tvrzení, myšlenka), **doktrína** pak soubor názorů na konkrétní problém, může ale vycházet z ideologie nebo být přímo její součástí.

Jaký je rozdíl mezi ideologií a utopii

- **ideologie** → je ucelený systém hodnot, postojů a životních názorů, vychází přitom ale z realistických předpokladů a očekávání vs. **utopie** → systém, který ale na rozdíl od ideologie vychází z očekávání, která jsou v dané chvíli (např. předpoklad, že lidé budou žít všichni v naprosté rovnosti, míru a lásce), je tzv. nereálná.

Autor tohoto srovnání → něm. filosof **Karl Mannheim**.

- Potřeba ideologie se zrodila v době **francouzského osvícenství, reformace** a

především pozdější **industrializace** vyvolaná průmyslovou revolucí vedla k návratu **původních tradičních hodnot** a institucí (rodina, církve), změně životního stylu přesunem četného venkovského obyvatelstva do měst, **vzniku nových sociálních problémů** (urbanizace, chudoba, růst sociálního napětí).

• **Funkce ideologie:**

1. **Vysvětlovací:** napomáhají vysvětlovat politické události (příčiny krizí, konfliktů apod.).
2. **Hodnotící:** poskytují kritéria a žebříčky hodnot, určují co je dobré a zlé (soukromé vlastnictví, nebo sociální rovnost).
3. **Orientační:** poskytují stoupencům vědomí identity a sounáležitosti k určité sociální skupině (národ, třída, vrstva).
4. **Programová:** nabízejí stoupencům základní rysy politického programu a cíle politické akce.

Ideologie v demokratickém režimu: neexistuje *důsledně objektivní pohled*, proto demokratický režim dbá na existenci **pluralitního** (množství politických názorů a stran) **prostředí** soupeřících stran, ale vzájemně se respektujících ideologií → aby zajistil tuto pluralitu, oslabuje vliv ideologií v prostředích, kde je důležitá rovnováha (kupř. stát, soud).

Ideologie v totalitním režimu: považuje sama sebe za *neomylnou*, často vědecky podloženou, a tedy nezpochybnitelnou. Stává se oficiálním státním učením a činí si nároky prostřednictvím státu *ovládat celého člověka i společnost* → vznik totality; např. **marxismus** **či nacismus**

Druhy ideologií:

Liberalismus (liberty = svoboda)

Definice: *myšlenkový a politický směr, který věří v lidskost člověka, tzn. jeho schopnost ctít zákony, respektovat druhé a umět naložit se svou svobodou; ústřední hodnotou → svoboda jednotlivce a otevřená společnost svobodných jednotlivců.*

Vznik: Anglie - 17. Století.

- **nejstarší ideologie**, jejím představitelem je empirický filozof **John Locke**.
- stát by měl plnit pouze funkce **ochrany svobody a majetku občanů** proti vnějšímu nepříteli a zachování vnitřního řádu.
- od **anarchismu** se liberalismus odlišuje tím, že *stát považuje za nutný k ochraně svobody*.
- usiluje o **maximální svobodu**, a to jak osobní, tak i ekonomickou, náboženskou a politickou.
- v různých oblastech světa se však liberalismus dále vyvíjel odlišně, **různé odrůdy liberalismu** → Sociální (americký), Neoliberalismus, Klasický, Libertarianismus.
- **Klasický liberalismus** dobře charakterizuje citát: „*Svoboda tvé pěsti končí na špičce mého nosu*“.
- maximálně omezeny mají být pravomoci vlády ve prospěch *svobody podnikání*.
- vládní formou liberalismu je **parlamentní demokracie**.
- občané se podílejí na správě věcí veřejných prostřednictvím svých *svobodně vytvořených organizací, svobodné diskuse a všeobecného a rovného hlasovacího práva*.

Konservatismus (conservare = uchovávat → z lat.)

- Počátek užívání termínu se datuje do první poloviny **století**.
- Myšlenky konzervatismu se však začaly objevovat již v **století**.

- **Nejznámějším autorem** je původem irský politik a myslitel **Edmund Burke**.
- vzniká v reakci na **VFR** - zrychlené tempo vývoje společenských změn.
- vedle liberalismu a socialismu jednou z 3 hlavních politických ideologií.
- *klade důraz na tradice, historii, rodinu, na řád, autoritu = hodnota sama o sobě.*
- silný důraz na stát a soukromý majetek.
- Problémem konzervatismu v jakékoli době je nalezení způsobu, **jak obnovit tradici** civilizace a zasadit ji do nové situace.
- vyžaduje, aby **rozum operoval** na základě tradice civilizace, to jest, na základě nashromážděného rozumu, zkušenosti a *moudrosti generací minulých*.
- *sociální rovnost je nemožná* → rozdíl mezi lidmi je **přirozený**.
- konzervatismus *neodmítá společenský vývoj*, ale odmítá vývoj *spěšný/ okamžitý* → revoluce, reformy, chaos – jako jednu z nejvyšších hodnot **vyznává řád a stabilitu**.
- protějškem konzervativců jsou *pokrokáři, rovnostáři a revolucionáři*.
- v ČR jsou představiteli konzervatismu strany → **TOP 09, KDU - ČSL**.
- Ve světě se dělí: Kulturní, Sociální, Neokonzervatismus, Zelený, Liberální aj.

Socialismus (z lat. socialis → družný, společenský)

- Původ slova socialismus je datován do počátku století.
- *politická a ekonomická koncepce vedená ideálem spravedlnosti a bratrství.*
- snahou je podřídit jedince společnosti, která si stanoví za cíl **vítězství obecného dobra** nad individuálním zájmem.
- je ucelený myšlenkový systém, který vznikl jako reakce na
- Industrializace = proces, během něhož dochází ke změně společnosti (předprůmyslová společnost se tímto mění v průmyslovou).
- snaží se **liberálně kapitalistický** (soukromovlastnický hospodářský) a společenský řád nahradit systémem založeným na **společném vlastnictví**.
- **odmítáním volné konkurence** a **soukromého vlastnictví** výrobních prostředků stojí v protikladu vůči *individualismu a ekonomickému liberalismu*.

- Obecně si klade tyto cíle: změna *majetkových a právních vztahů* ve společnosti, změna *struktury hospodářství*, boj proti výsadám ve vzdělání a změna *státního zřízení*.

- jako ideologie **rovnostářská** a **antikapitalistická** získávala podporu ve společnosti díky prohlubujícím se *sociálním rozdílům*.
- **Oxfordský slovník světové politiky** ho dělí → **sociálně-demokratický, marxistický a utopický** (komunistický).
- tradičně spolu s **liberalismem** a **konzervatismem** považován za jednu ze tří nejvýznamnějších ideologií.
- Zahrnuje různé levicové myšlenkové směry → Demokratický socialismus, Křesťanský socialismus, Komunální socialismus, Národní socialismus nebo Sociální demokracie.
- každý člověk má mít stejnou startovací pozici v těchto oblastech:
- **shodný přístup ke vzdělání.**
- **bezplatné zdravotnictví.**
- **sociální podpory (podpora v nezaměstnanosti, důchody, přídavky, minimální mzda).**
- **ekonomická a občanská práva.**

Komunismus (z lat. communis = společné)

- *politická ideologie, která odmítá soukromé vlastnictví, třídní rozdíly mezi lidmi, hlásá společné vlastnictví.*
- Jeho zastánci jsou **komunisté**, zpravidla sdružení do politické organizace – strany.
- Komunistické ideje mají předchůdce již v **antice** a v určitých **myšlenkách křesťanství**.
- v **první polovině století** a v rámci politické levice vznikla řada prvních směrů socialistických hnutí.
- Nejvlivnějšími **teoretiky** socialistického (dělnického) hnutí se stali Karl Marx a Friedrich Engels
- **Karel Marx (1818 - 1883) a Friedrich Engels (1820 - 1895).**
- **díla:** Manifest komunistické strany (1848), Kapitál – 2. a 3. díl (1885, 1894) → podle Marxových zápisků.

- Revoluční levice získala trvalejší moc poprvé v **listopadu 1917** v Rusku pod vedením **I. Lenina**.

- Po druhé světové válce se komunismus prosadil i v mnoha jiných zemích včetně Československa, kde komunisté vládli **od února 1948 do konce roku 1989**.
- Většina komunistických režimů se zhroutila **roku 1989** nebo brzy po něm, dodnes však existují v **ČLR a několika dalších zemích**.
- Komunistické režimy sice přinesly → sociální jistoty a vzdělání širokým vrstvám obyvatelstva, nebyly však schopny **ekonomicky a technologicky** konkurovat vyspělým západním demokraciím a *připravily o život desítky milionů lidí*.
- **Česká republika** považuje komunistický režim a jeho propagaci za protiprávní.

Karl Marx

- přichází s **teorií třídního boje** → vykořisťování na základě vztahu k výrobním prostředkům (kapitalisté vs. proletariát).
- **marxismus** považuje dosažení komunismu za **nutný výsledek dějinného procesu** a ekonomických sil → dějiny se jeví jako posloupnost stádií, definovaných především výrobním způsobem (tedy ekonomickou základnou společnosti).
- otrokářstvím už existuje vykořisťování: *vládnoucí třída si přivlastňuje nadhodnotu vytvořenou ovládanými třídami*.
- v **kapitalismu** jako vrcholném stádiu vykořisťovatelských společností však vzniká *dělnická třída*, která bude jednou schopna dosáhnout poslední fázi dějin, opět *spravedlivou komunistickou společnost*.
 - *Vztah komunismu a socialismu*
- vyznačují se vizí společnosti založené na **rovnosti a sociální spravedlnosti**, odsuzují **kapitalistický ekonomický systém** → vykořisťování dělnické třídy.
- *komunismus* je pro **revoluci** vedenou komunistickou stranou, *na rozdíl od socialismu*, který upřednostňuje postupnou **nenásilnou změnu** (evoluci).

Nacionalismus (lat. natio = národ)

- vznikla v **století** a rozvinula se především ve století následujícím.

- pracuje s pojmy jako např. **etnikum, etnická příslušnost či národní identita.**
- politické hnutí založené na **vyzdvihování a zdůrazňování** společných kulturních a materiálních zájmů příslušníků jednoho národa (častý cíl = dosáhnout státní samostatnosti).
- **vnímání nacionalismu** → rozporuplné → často *interpretován negativně* (viz vypuknutí 1. a 2. světové války).
- na druhou stranu je interpretován jako **přirozená reakce na historický vývoj** jednotlivých národů (např. v Polsku vedla vlna nacionalismu k obnovení polského státu).
- 2 typy nacionalismu: **německý nacionalismus**, který staví na etnicitě (německý jazyk a německé jméno) a **francouzský nacionalismus** založený na principu chápání všech jedinců jako občanů.
- specifické místo zaujímá židovský nacionalismus (sionismus), který je spojen s **židovskou vírou**.
- Hlavní principy: oddanost jedince národu a výjimečnost, a v některých případech až nadřazenost vlastního národa.
- **národ definován** → na základě existence **společných hodnot a tradic** a zakládá se na společném **jazyku, historii, náboženství a území**.
- často vnímán *jako základ pro ideologie nacismu a fašismu*, které se rozvinuly a uplatnily v 1. polovině 20. století.

Fašismus (italsky fascismo = svazek prutů (znak) → italských bojovníků)

- Fašismus se jako totalitní ideologie zrodila v Itálii → **Benitem Mussolinim** (březen 1919), s pozměněnými rysy se objevil i v dalších zemích.
- vedle Itálie pod vládou Benita Mussoliniho se tak za zásadní fašistické zřízení považuje **nacistické Německo politické strany NSDAP a Adolfa Hitlera**.
- **fašismus spolu s komunismem** byly *dvě výrazné ideologie* ovlivňující státy v meziválečném období.

- cílem fašistických organizací → **totalitní diktatura a silný stát**.
- *v době svého vzniku nebyla hnutím rasistickým a vůbec ne antisemitským*.

- První programová hesla fašistů: obnovení římského impéria, nastolení stavovského státního zřízení, zrušení monarchie a senátu, vyvlastnění majetku katolické církve, vybudování silné armády a konfiskace finančního velkokapitálu, popírání rovnosti lidí a organicismus (**2 části** - všemocný vůdce a lid, bojující pro blaho národa/ státu).
- **Specificky obohacenou ideologii** udělal z fašismu až **Hitler a Rosenberg**, kteří dodali *koncepti nacionálně - socialistického* hnutí.
- **Kult národa a války** byl jednou z hlavních částí fašistické doktríny.
- Rasismus a zejména antisemitismus byl však například italskému fašismu **cizí** až do **roku 1938**, kdy v zemi začaly platit **německé rasové zákony**.

Nacismus (z německého Nationalsozialismus → zkráceně nacismus - „Nacionální socialismus“)

- je totalitní ideologie oficiálně uplatňovaná diktatura v Německu v letech **1933 - 1945** (tzv. Třetí říše) prostřednictvím **Národně socialistické německé dělnické strany** (NSDAP) vedená Adolfem Hitlerem.
- Jde o totalitní ideologii založenou na vyhroceném **nacionalismu, rasismu, prvcích socialismu, militarismu a antisemitismu**.
- vznikl spojením **koncepte fašismu a rasistických teorií** o nadřazenosti árijské rasy a o pokroku skrze **konflikt mezi vyšší a nižší rasou**, řešený *podrobením či likvidací nižší rasy*.
- Nejvýznamnější nacističtí teoretici: Rudolf Jung a Adolf Hitler.
- Prvků nacismu → konfiskaci válečných zisků, znárodnění monopolů (privilegium, výsada na majetek), rozdělení zisků z monopolů, rozsáhlá podpora ve stáří, znárodnění obchodních domů, konfiskace půdy pro veřejné účely bez náhrady, podpora nadaných dětí chudých rodičů, povinné cvičení a sport aj.

Rasismus

- Rasismus je způsob myšlení a chování, které tvrdí, že **někteří lidé jsou nadřazení a**

jiní podřazení z důvodu příslušnosti k určité rase.

- *Rasisti definují rasu jako skupinu lidí stejného původu.*
- **Rozlišují různé rasy** (a rasové podtypy) dle fyzického charakteru, jako je **barva kůže, sociální chování apod.**
- Slovo „**rasismus**“ se používá k označení *agresivního či ponižujícího chování k příslušníkům „jiné rasy“.*
- **Rasismus** bývá někdy podporován vědeckými i *pseudovědeckými teoriemi, náboženstvím a tradovanými předsudky.*
- **Lidé by si měli být podle základních práv rovni.**
- Rasismus tato nařízení ignoruje a porušuje!
- Rasismus má již **dávnou historii**, první zmínky jsou datovány do doby **antického Řecka a Říma.**
- V současné době však stále narůstá a vyskytuje se téměř všude ve světě.
- Rasisticky motivované jednání může mít skryté podoby (společenského odstupu, šikanování a diskriminace, může mít i následek smrt).
- Dle rasismu by měli být **vyšší rasy tvůrčí a nositeli civilizace, mají být povolány k vládnutí.**
- Kdežto rasy nižší, neschopné kulturní tvořivosti se stávají **objektem vykořisťování a útlaku.**
- Rasové teorie → základem nacismu a fašismu.
- Historická zkušenost → sociální, ekonomický a kulturní vývoj není určován rasovým složením obyvatelstva, ale **povahou společenského řádu!**

Anarchismus (z řeckého slova anarchos = bez vládců)

- Anarchismus se formoval až od **let 19. století** zejména v **Francii, Itálii či Španělsku** v souvislosti s *průmyslovou revolucí.*
- je politická ideologie usilující o **vytvoření společnosti bez sociální, ekonomické a politické hierarchie** a jiných forem *nadvlády člověka nad člověkem.*
- anarchisté odmítají politickou moc, **usilují o zrušení státu.**
- donucování funkce moci je vnímána jako **překážka lidské svobody.**

- Cílem anarchismu: společnost bez vlády → anarchie a jiný ekonomický systém.
- Anarchisté tvrdí, že **lidská pospolitost** je schopna se *seberegulovat a spravovat* bez právního řádu (zákonů).
- Nejranější anarchistické myšlenky → v díle taoistického filosofa Lao-c'.
- Za předchůdce anarchismu je také považován **Petr Chelčický**.
- Významní anarchisté → Michail Alexandrovič **Bakunin** a marxisté v čele s **Karlem Marxem**.
- Současný anarchismus → se zapojuje do antifašistického hnutí, ekologických hnutí a radikálních hnutí.
- Anarchismus → měl důležitou úlohu v myšlenkovém světě *umění a hudbě*, např. **punk/** hardcore, **hippies**, literárních hnutí (beat generation, generace českých buřičů).

Feminismus (z lat. femina = žena)

- název pro soustavu **sociálních teorií, politických hnutí a ideologií**, jejichž cílem je *výzkum a eliminaci jevů*, které jsou feministkami považovány za **projevy utlačování ženského pohlaví**.
- sahá do **druhé poloviny 20. století**, vznik jak na Západě, tak Východu.
- Zaměřeno především na kampaně o *právo na děti, násilí na ženách (násilí v partnerském svazku), mateřství, rovné platové podmínky, sexuální obtěžování, diskriminaci pohlaví a sexuální násilí*.
- Témata, která feminismus pojímá, jako stěžejní jsou patriarchát, rovný přístup (zvláště v souvislosti s pohlavím) a útlak.
- Můžeme jej dělit na: Radikální, Liberální, Marxistický (socialistický), Rozvojový aj.

Enviromentalismus (z anglického environment = prostředí)

- Jako politická a sociální teorie vznikla počátkem **let 20. století v USA**.

- usiluje o **ochranu, zachování a zlepšení životního prostředí**.
- snaží se o změnu *ekonomických, politických a společenských* návyků, které životní prostředí poškozují.
- upozorňuje na **hranice růstu a zásob přírodních zdrojů**, nabádá k morální *zodpovědnosti za životní prostředí, k šetření přírodních zdrojů a k neznečišťování krajiny*.
- **celkově se dívá do budoucna a snaží se uchránit přírodní zdroje i pro budoucí generace!**

- zdůrazňuje **individuální a kolektivní zodpovědnost za budoucí vývoj Země** a za poškozování životního prostředí průmyslovou společností.
- *Kritizuje liberalismus, konzervatismus a marxismus* jako ideologie industriální společnosti, které obsahují dobývání a ovládnutí přírody.
- Environmentalisté věří, že s přírodou se dá žít v souladu, protože jsme její součástí a máme vazby na další živočichy i neživé předměty.
- Environmentalistická hnutí a nátlakové skupiny → Greenpeace, Přátelé Země, Země na prvním místě aj.
- **v 80. letech** začínají **ve státech Evropy** vznikat strany zelených a prosazovat se v politice.

Křesťanská sociální nauka

- Vznikla koncem **století vřímskokatolické církvi** jako odpověď na **velké společenské změny**, spojené s industrializací a bídou dělnických rodin.
- vycházela z přesvědčení, že hospodářství má sloužit člověku a společnosti, a ne naopak.
- vymezuje se jako „*věda o mravním a právním uspořádání společnosti jakožto předpokladu pro sebeuskutečnění člověka*“.

→ Základní principy křesťanské sociální etiky:

- princip obecného dobra → jednotlivec má právo usilovat o svoje dobro (blaho), ale nesmí to být na úkor obecného dobra. Cílem veškerého *usilování* má být **obecné dobro**.
- princip solidarity → lidé jsou na sobě *vzájemně závislí*, každý je zodpovědný nejen za sebe, ale i za druhého. Jednotlivec má právo se svobodně rozvíjet a získat nezávislé postavení (má být podporován, ale i usměrňován). **Důležitá solidarita s druhými**, př. stát má právo vybírat daně (chod státu, péče o školství, zdravotnictví, sociální péče apod.).
- princip subsidiarity → **nechť nekoná vyšší, co může konat nižší**. Společnost je hierarchicky rozdělená – *silnější mají pomáhat slabším*, pokud nemají prostředky k životu a tuto pomoc potřebují. Ale slabší (nižší) nemají čekat, až se situace vyřeší, ale sami se *mají snažit o její vyřešení*.
- princip svobody → svoboda patří k důstojnosti člověka, **nikdo nesmí být k ničemu nucen**. Stát nesmí neumírněně zasahovat do svobody jednotlivce, rodin.
- princip účasti (participace) → na základě svobody a lidské důstojnosti máme právo a povinnost na spoluzodpovědnosti za celou společnost. *Máme se tedy podílet na dosahování společného dobra*.
- princip dodržování lidských práv → zejména práva na náboženskou svobodu.
- princip všeobecného určení statků → **pozemské statky jsou původně určeny k užívání všem lidem** k naplnění jejich práva na život, každému se má dostat *spravedlivou měrou*. Právo na *soukromé vlastnictví* musí mít *určité meze* vytýčené společností.

Rerum Novarum (Lev XIII., 1891)

- (česky **O nových věcech**) je encyklika. Církev zde zaujala oficiální stanovisko k sociálním věcem. Podporuje *práva pracujících*, *odmítá komunismus a neomezený kapitalismus* a zároveň potvrzuje *právo na soukromé vlastnictví*.
- **Encyklika** je papežský okružní list adresovaný původně biskupům, dnes zpravidla i kněžím a věřícím na celém světě.

Populum Progressio (Pavel VI., 1967)

- Sociální otázka má mezinárodní rozměr, problém **bohaté x chudé státy**.
- Bohaté země mají **povinnost solidarity, sociální lásky a spravedlnosti vůči všem**.